

Leyla Nazim qızı Vəlişova

Bakı Dövlət Universiteti

magistrant

leyla680@mail.ru

TERRORİZMİN MALİYYƏ MƏNBƏLƏRİ**Açar sözlər:** *terrorizm, terror təşkilatı, maliyyə***Sources of terrorist funding****Summary**

The article is devoted to financial sources of terrorism. As money laundering, financing terrorism financial crimes undermine the political and economic interests of jurisdictions and pose a serious threat to national security. The sources of terrorist funding vary.

Key words: terrorism, terrorist organization, finance

Giriş

Terrorizmlə mübarizənin əsas hissəsini terrorizmin maliyyə mənbələrinin qarşısının alınması təşkil edir. Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı effektiv mübarizə terror təşkilatlarının strukturunu pozur və onların fəaliyyət potensialını aşağı salır. Təşkilatların struktur fəaliyyətlərinə təsir vasitələrindən biri də təxirəsalınmaz tədbir kimi nəzərdən keçirilməli olan terror təşkilatlarına maliyyə axınına dayandırmaqdır. Azaldılmış maliyyə mənbələri olan terror təşkilatlarında yaşayış yeri, üzlüyü, silah təchizatı, lazımi materialların daşınması və digər elementlərin itirilməsi səbəbindən qeyri-müəyyənlik, öz daxilində parçalanma, üzvlərinin sayında azalma kimi risklər meydana gəlir.

Müasir terror birləşmələrinə qarşı mübarizədə ilk addım davamlı etibarlı maliyyələşdirmə mənbələrini üzə çıxarmaq, bu maliyyə mənbələrinin yalnız terror hücumları ilə məhdudlaşmadığını və terror qruplarının fərqli ehtiyaclarına sahib olduğunu başa düşmək vacibdir. Bu vəsaitlər bir terror ideologiyasını təbliğ etmək, üzvlərə və ailələrinə pul ödəmək, səyahət təşkil etmək, yeni üzvlər yetişdirmək, sənədlər vermək, rüşvət vermək, silah almaq və hücumlar təşkil etmək üçün istifadə olunur. Təbliğat aparmaq, terror qrupları üçün media qurumları və xeyriyyə təşkilatları kimi qanuni təşkilatlardan istifadə edərək hədəflərinə çatmaq üçün vacib bir addımdır.

Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankının məlumatlarına görə, terrorizmin maliyyələşdirilməsi, terror təşkilatlarının hərəkətləri üçün yaradılan maliyyə dəstəyi və ya digər fondlardır. Terrorizmlə mübarizədə 3 əsas konsepsiya var: doktrina, təşkilat üzvləri və maliyyə. Terrorizmin Maliyyələşdirilməsinə Qarşı Mübarizə Haqqında Beynəlxalq Konvensiyada dəqiq bir tərif verilməməsinə baxmayaraq, terrorizmin maliyyələşdirilməsi cinayətinin tərkib hissəsi olan hərəkətləri izah edərkən, bütöv və ya qismən istifadə edilməli olduğunu bilməklə, birbaşa və ya bilavasitə, qanunsuz və qəsdən vəsait topladıqda və ya cəlb etdikdə baş verən cinayətdir. Terrorizmin maliyyə mənbələrini müəyyənləşdirmək və bu mənbələri bloklamaq terrorizmə qarşı mübarizədə hər gün əhəmiyyət qazanır. Terror təşkilatlarını mütəşəkkil cinayətkar təşkilatlardan fərqləndirən məqam siyasi motivlərlə hərəkət etməkləridir. Əsas məqsədi pul qazanmaq olmayan terror təşkilatları, öz varlıqları və hərəkətləri üçün maliyyələşdirmə təmin edirlər.

Əlbəttə ki, bu dəfə mütəşəkkil cinayətkar təşkilatlar yarada və ya onlarla əməkdaşlıq edə bilirlər. Narkotik, insan alveri, silah qaçaqmalçılığı, rüşvət və çirkli pulların yuyulması kimi bir sıra cinayətkar təşkilatlarla ittifaqdadırlar. Verilən məlumatlara görə, ən çox yayılmış terror aktları sırası ilə nəqliyyat vasitələrini bombalamaq, odlu silahla atəş açmaq, intihar partlayışları və girov götürməkdir.

Naviyasın terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə tərifinə görə, terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə, qlobal maliyyə bazarlarının kontekstinin və məqsədinin düşmənin maliyyə toplama imkanlarını məhdudlaşdırmaq və maliyyəni sərhədlərdən keçirmək olduğu bir iqtisadi müharibə formasıdır.

Hökumət sponsorluğundakı azalma qismən terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı beynəlxalq səylərə, o cümlədən terrorizmdən şübhələnilən və ya sponsor olduğu bilinən bəzi dövlətlərə qarşı ikitərəfli və çoxtərəfli iqtisadi sanksiyalarla əlaqələndirilir. Məsələn, Levitt və Jacobson bunu "aktiv dövlət sponsorluğu getdikcə nadir hala gəldikdə, dövlətlər terrorçuların ərazilərinə girmələrinə icazə verərək, səyahətlərini asanlaşdıraraq və ya sərhədləri daxilindəki fəaliyyətlərinə göz yumaraq terror qruplarına konkret xidmətlər

göstərməyə davam edirlər.” Passas bunun maliyyə əməliyyatları və xeyriyyə təşkilatları üçün nəzarət tədbirlərinin minimum tətbiqinə qədər uzana biləcəyini bildirirdi.

Terror qruplarının dövlətin maliyyəsinə etibar etdiyi model budur. Bu, xüsusilə Soyuq Müharibə dövründə, rəqib ölkələrin bilərəkdən terrorizmi xarici siyasət vasitəsi kimi istifadə etdikləri zaman çox yayılmışdı.

Terror təşkilatları hər zaman maliyyə mənbələrini artırmaq üçün ideologiyaya ehtiyac duyurlar. Belə ki, bir ideologiya ətrafına insanları toplamaq və onlardan yararlanmaq daha asan olur. Bu yolda n yaxşı vasitə kimi xeyriyyə təşkilatlarını və media orqanlarını seçirlər. Dini, etnik və ya ideoloji bağları olan insanlar özləri də bilmədən terrorizmə maddi kömək edirlər. Onların xeyriyyə təşkilatlarına etdikləri dəstəklər, ianələr terror qruplarının aktların xərclənilir.

Maliyyə və xeyriyyə ianələri arasında fərqli bir geri çəkilmə təmin edən Freeman, diaspora dəstəyinin daha çox etnik və ya irqi mənsəbiyyətə və daha az dini olduğuna diqqət çəkirdi.

Eckert terrorizmin maliyyələşdirilməsinin mürəkkəbliyini bu şəkildə müəyyənləşdirdi: terrorçular eyni zamanda legitimlik, tutma, idarə etmə, onları maliyyələşdirmək və nəql etmək üçün qanuni müəssisələr və iş müəssisələri üçün bir çatır altında fəaliyyət göstərilir. Bu korporativ örtük aşağıdakılardan ibarətdir: daşınmaz əmlak, idxal-ixrac və avtomobil satışı şirkətləri, yüksək texnoloji laboratoriyalar, dənizçilik, mülki mühəndislik və maliyyə tikinti şirkətləri. Maliyyə şirkətləri və investisiya bankları və hətta qiymətli metalların, zərgərlik əşyalarının terror təşkilatlarını ört-basdır etməsi, maddi-texniki təminatını asanlaşdırması və terrorizmin sonunda mənfəət əldə etməsi nəzərdə tutulur. Özünü maliyyələşdirən terror təşkilatlarına nümunə:

“7 iyul 2005-ci il tarixində London nəqliyyat sisteminə edilən hücumlar haqqında rəsmi hesabatda deyilir: "Mövcud göstəricilər qrupun özünü maliyyələşdirdiyini göstərir. Xarici gəlir mənbələrinə dair heç bir dəlil yoxdur. Ən yaxşı təxminimiz ümumi maliyyənin 8000 GBP olmasıdır. Bomba ev istehsalı idi. Kredit dərəcələri, çox sayda bank hesabı (hər birində uzun müddət yatırılan kiçik bir məbləğ), kredit kartları və 10.000 GBP fərdi kreditlərdən ibarətdir. Mənbə: İngiltərə”.

Müxtəlif hökumətlər və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən global terrorizmin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı artan mübarizə getdikcə terror təşkilatlarını qanunsuz maliyyələşdirmə fəaliyyətlərində iştirak etməyə sövq etdi. Cinayətə olan bu cazibə, transmilli cinayət və terror təşkilatları arasında simbiyotik bir əlaqə olması ilə daha da gücləndirilir. Terroristlərin cinayət fəaliyyətində iştirakı insan alveri, narkotik ticarəti, saxta pul, quldurluq, qəsb, qaçaqmalçılıq, neft oğurluğu və çirkli pulların yuyulması ilə əlaqədardır.

2010-cu ildə Stokholmda məmur olan Taimour Abdelvəhab al-Abdaly'nin göstərdiyi kimi, tələbə kreditləri terror təşkilatları tərəfindən maliyyələşdirilmək üçün istifadə edilə bilər. Bu tip tələbə krediti həm qanuni, həm də saxta yolla asanlıqla əldə edilir. Bunlara ümumiyyətlə saxta sertifikatlar səbəb olur. Məsələn, xarici terrorçular Suriyaya səfərlərini maliyyələşdirmək üçün əlverişli bir yol nümayiş etdirmişdilər.

Middlesex Universitetindən verilən tələbə kreditləri Fakoya və dörd dostuna beş uçuş bileti almaq üçün istifadə edilmişdi. 19 yaşlı bu tələbə gəncin atası onu İngiltərə Konsulluğuna təslim etmişdi.

Son illərdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının böyüməsi həm iqtisadi inkişaf üçün imkanlar yaradır, cinayətkarlığın səviyyəsini artırır. Bu, xüsusilə terrorçularla ünsiyyət, radikallaşma, işə qəbul və təlim üçün vacib bir vasitə halına gələn internet və fondların yaradılması və dövriyyəsi üçün keçərlidir. Terrorçular saxta şəxsiyyət sənədləri, kredit kartı fırıldaqçılığı, pul əldə etmək üçün çirkli pulların yuyulması kimi kiber cinayətlərə getdikcə daha çox cəlb olunurlar və bəzən bir istəklə də bunu onlayn edə bilirlər.

Terror təşkilatları, artan yaradıcılığı onlayn maliyyə əldə etmə söylərində əks etdirirlər. Ən qədim belə saytlardan biri olan www.azzam.com (Bin Ladenin müəllimi Abdullah Əzzamın adını daşıyır), sadəcə maliyyə toplamaq üçün ekstremist ədəbiyyat və xatirə əşyaları satırdılar. Bundan əlavə, Qlobal Cihad Fondu, “Silah almaq və fərdlərini yetişdirmək üçün kifayət qədər vəsait təmin edərək dünyanın müxtəlif Cihad Hərəkətlərinin böyüməsini asanlaşdırmaq üçün ianələr” istəyən bir veb sayt yayımlamışdı. Sayt Pakistandakı bank hesablarını siyahıya aldı və Taliban, Ləşkər Taiba, Həmas və Hizbullah da daxil olmaqla dəstəklədiyi digər terror təşkilatlarının veb saytlarına bağlantılar daxil etdi. Bundan əlavə, terror təşkilatları ianələr toplamaq üçün bülleten lövhələrindən, söhbət otaqlarından və toplu e-poçtlardan istifadə edirlər. Məsələn, ərəb internet forumunun istifadəçisi bir mesaj göndərərək, öz oxucularından Guantanamo məhbuslarının ailələrinə, Amerikanın Əfqanıstandakı işğalı şəhid ailələrinə və günahsız məhbus ailələrinə yardım göndərmələrini xahiş etdi.

Terroristlərin maliyyələşmə maliyyə haqqında müxtəlif tədqiqatçılar arasında fikir ayrılığı mövcuddur. Kristofer K. Harmon haqlı olaraq qeyd edir ki, öz aralarında təşkilatlanma və müxtəlif, daha geniş ərazidə

yayıma, qarışıq terror əməliyyatları araşdırılmalıdır. (Harmon, C. Terrorism Today. London: Routledge 2008, s 49)

Krieger və Meierrieks terrorist qrupların dövlət maliyyələşdirməsi, diaspora və xeyriyyə qurumları tərəfindən maliyyələşdirmə, ümumiyyətlə, bir cinayət əməli kimi qeyri-qanuni fəaliyyət olduğunu qeyd etmişlər. (Krieger T. & Meierrieks D. Terrorist Financing and Money Laundering. University of Paderborn, Germany/ June 2011, s 8-9/ (Erişim tarixi: 13.10.2019))

Müxtəlif növ dini birləşmələr, xeyriyyə ittifaqları adı altında terrorizmin dəstəklənməsinin, maliyyə yardımları edilməsinin dəfələrlə şahidi olmuşuq. Bunlara misal olaraq, A.Vəqfi 1989-cu ildə Kaliforniyada vergidən azad bir xeyriyyə birliyi olaraq yaradılıb. Daha sonra Texasın Riçardson şəhərinə köçürülüb. Kaliforniya, Nyu-Cersi və İllinoy ştatlarında ofisləri vardır və nümayəndələri ABŞ və Qəzzaya yayılmışlar. Terror təşkilatının siyasi liderləri Vəqfini külli miqdarda vəsait ilə təmin etmiş. Həmin siyasi lider 1995-ci ildə ABŞ Maliyyə Nazirliyi tərəfindən xüsusi təhlükəli terrorist olaraq adlandırılmışdır, 2004-cü ilin iyul ayında A Vəqfi və onun 7 üzvü H terror təşkilatı və kamikadze ailələrinə milyon dollarlıq maddi yardım məqsədilə vergi ödəməkdən yayınma, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və digər əmlakı leqallaşdırma, terrorçuluğu maliyyələşdirmə kimi cinayət əməlləri törətmişlər. Bu cinayət əməllərinə görə ABŞ dövləti müvafiq hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən cəza təyin edilib. (Financial Action Task Force, 29 February 2008, s. 13. (Erişim tarixi: 15.10.2019))

Dünyanın ən böyük terror qruplarının narkotik və pxisotrop maddələrinin qanunsuz dövriyyəsi ilə əlaqədar cinayətlərlə bağlılığının olduğunu ABŞ Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən təsbit edilib. Həmin terror qruplarından Kolumbiya İnqilabi Silahlı Qüvvələri, Kolumbiya Birləşmiş Müdafiə Qrupları, Milli Qurtuluş Ordusu, Fələstin İslami Cihad Hərəkatı, Əl-Qaidə, Özbəkistan İslam Hərəkatını əhatə edir. (Thachuk, Kimberley “Terörizmə Destək Veren Kaynaklarla Mücadele”, Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliyi Sempozyumu (Ankara 23-24 Mart 2006), Genelkurmay Başkanlığı Terörizmə Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, Genelkurmay Basımevi, s 61.)

1996-cı ildə Əfqanıstanda Taliban rejimi iqtidarda olduğu müddətdə Osama Bin Laden, Əl-Qaidə üçün etibarlı mənbə oldu, daha sonra ABŞ-da terrorist hücumlarına görə beynəlxalq birlik tərəfindən iqtidardan çıxarıldı. 15 sentyabr 1999-cu il tarixində BMT Təhlükəsizlik Şurası Taliban terror qruplaşmaları və fəaliyyətlərinə, xüsusilə Taliban tərəfindən nəzarət edilən ərazilərin və Taliban təşkilatı tərəfindən əlverişli və etibarlı sığınacaqlarla təmin edilən Osama Bin Laden, Əl-Qaidənin terrorist fəaliyyətlərinə, Taliban təşkilatının nəzarət etdiyi ərazilərdə terror təlim düşərgələrinin fəaliyyətlərinin davam etdirilməsinə, Əfqanıstanda beynəlxalq terror əməliyyatlarını dəstəkləyən bir baza olaraq istifadə edilməsinə razılıq verdi. ABŞ Osama Bin Laden və iştirakçıların 7 avqust 1998-ci il tarixində Nayrobi, Kenya, Darüssalam, Tanzaniyadakı ABŞ səfirliklərinin bombalanması və Amerikan vətəndaşlarına qəsd etdiyi iddia edilib. Bundan əlavə Taliban hərəkatı fəaliyyətlərini maliyyələşdirmək, beynəlxalq terrorizmə və Əfqanıstan xalqının əmin-amanlığını məhv edərək müharibələri dəstəkləmək üçün dünyanın ən böyük tiryək istehsalını asanlaşdırdı. (FATF 2008, s 20.)

Terrorçuların maliyyə şəbəkələrini təqib etmək və təsirsiz hala gətirmək olduqca çətin bir vəzifədir. Terror mütəxəssisi Pilların qeyd etdiyi kimi, “terrorizm ucuzdur”. 1993- ci ildə meydana gələn Dünya Ticarət Mərkəzi bombalama hərəkatı yalnız 400 dollara başa gəldi. Bu səbəbdən də terrorçuların maliyyə şəbəkələrini təqib etmək və təsirsiz hala gətirmək olduqca çətin bir vəzifədir.

11 sentyabr 2001-ci il tarixli ABŞ ərazisində gerçəkləşdirilmiş terror aktı ilə müəyyən mənada qlobal terror əsri başlanır və bu hadisədən sonra terrorizmlə mübarizə çərçivəsində Osama Bin Laden və Əl Qaidə təşkilatının ədalətə təslim olunması və digər terror şəbəkələrinin yaranmasının qarşısını almaq üçün ciddi tədbirlər həyata keçirilir.

Beynəlxalq hüquq incələndiyində terrorizmin maliyyəçisi ilə mübarizə məqsədli çoxsaylı çalışmalar aparılmışdır. Terrorizmlə mübarizə sahəsindəki ümumi müqavilələrin içində, terrorizmin maliyyəçisi ilə mübarizə məsələsi ilə bağlı hökmlər olduğu kimi, özəlliklə terrorizmin maliyyəçisi məsələsini nizamlayan “Terrorizmin maliyyəçisinin qarşısının alınmasına dair” beynəlxalq konvensiya da mövcuddur. Xüsusən də, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 11 sentyabr 2001 hücumları sonrası terrorizmin maliyyəçisi ilə bağlı alınmış olduğu 1373 № BMT TŞ qərarı bu xüsusda göstərilə biləcək ən gözəl nümunədir.

Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə dair mübarizə çərçivəsində müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsinin zəruriliyini diqqət mərkəzinə gətirən FATF (Maliyyə Fəaliyyəti İşçi Qrupu) çirkli pulların yuyulması, terrorizmi maliyyələşdirəni təsbit etmək, terrorizmin baş verməsinin qarşısını almaq, ona qarşı mübarizə aparmaq üçün əsas çərçivələri müəyyən edən “40 Təvsiyyə sənədi” qəbul etmişdir. Dövlətdaxili hüquq-mühafizə orqanları maliyyə sektorunda kəşfiyyat mübadiləsi yolu ilə terrorizmi maliyyələşdirənləri müəyyən etmək və qarşısını alınmasında köməklik göstərə bilirlər. Bəzi hallarda terrorizmi maliyyələşdirəni

müəyyən etmək üçün bu maliyyə məlumatları kifayət etməyə bilər, terrorist fəaliyyətinin və şəbəkələrinin dairəsinə nəzarət etmək üçün terrorla mübarizə kəşfiyyatı ilə əməkdaşlıq edərək planlaşdırılan terror aktı göstərişi ilə qanuni və ya qeyri-qanuni maliyyə mənbəyinin olmasından asılı olmayaraq bu maliyyə məlumatları maliyyə qurumları tərəfindən istifadə edilə bilər. Daha dəqiq desək, çirkli pulların yuyulması və terrorizmin maliyyələşdirilməsinin risk əsaslı yanaşmasını müəyyən etmək üçün beş əsas prinsiplərdən biri kimi dövlət və özəl sektor arasında effektiv məlumat mübadiləsi prinsipi FATF tərəfindən müəyyən edilmişdir. (FATF Guidance on the Risk-Based Approach to Combating Money Laundering and Terrorist Financing: High Level Principles and Procedures; paragraph 2.17ff.)

Nəticə

Terrorizmin global ölçüsündə görülmək tədbirlərin müsbət nəticələrini təmin etmək üçün terrorizmin maliyyə qaynaqlarını düzgün və dəqiq müəyyənləşdirmək çox vacibdir. Terrorist qrupların varlıqlarını və terror fəaliyyətlərini davam etdirmək üçün daim pula ehtiyacları var və onlar bu tələbatı xarici dövlətlərin dəstəyi, müxtəlif mənbələrdən pul toplanması və cinayət gəlirlərindən əldə edirlər. Digər tərəfdən, məqsədlərini və fondlarının mənbəyini və təyinatını gizlətməkdən narahatdırlar. Bu səbəblərdən maliyyəni azaltmaq və tanınmasına mane olmaq üçün fərqli üsullardan istifadə edirlər. Terrorizmin maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə, terrorçuluğun maliyyə qaynaqlarının aşkarlanması, terror təşkilatlarının fond hərəkətlərinin tapılması, qarşısının alınması və təsbit edilmiş fondların müsadirə edilməsini əhatə edən proseslərdir.

References

1. Harmon, C. Terrorism Today. London: Routledge 2008, p 49
2. Krieger T. & Meierrieks, D. Terrorist Financing and Money Laundering. University of Paderborn, Germany / June 2011, pp. 8-9 / (Access date: 13.10.2019)
3. Financial Action Task Force, 29 FEBRUARY 2008, p. 13. (Access date: 15.10.2019)
4. Thachuk, Kimberley "Combating Sources Supporting Terrorism", Spherical Terrorism and International Cooperation Symposium (Ankara, March 23-24, 2006), General Directorate of Terrorism Counter-Terrorism Excellence Publication, Genelkurmay Basımevi, p.61
5. FATF 2008, p 20.
6. FATF Guidance on the Risk-Based Approach to Combining Money Laundering and Terrorist Financing: High Level Principles and Procedures; paragraph 2.17ff.

İnternet qaynaqları

1. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1860069
2. <file:///C:/Users/%D0%B0/Desktop/Tez%20kaynaklari/FATF%20Terrorist%20Financing%20Typologies%20Report.pdf>

Rəyçi: prof. R.Məmmədov

Göndərilib: 07.04.2021

Qəbul edilib: 08.04.2021